

Maciej Olenderek*

PRZYNALEŻNY PROJEKTOM MINIMALISTYCZNYM RACJONALIZM DETALU ARCHITEKTONICZNEGO, NA PRZYKŁADZIE WŁASNYCH REALIZACJI

THE CORRESPONDING PROJECTS RATIONALISM MINIMALIST ARCHITECTURAL DETAIL ON THE EXAMPLE OF THEIR IMPLEMENTATION

Analiza istoty formy detalu stosowanego przez architektów w XIX-wiecznych miastach przemysłowych i sposób powiązanie wartości historycznych dziedzictwa kulturowego ze sposobem spojrzenia na współczesne realizacje w tych przestrzeniach typowych dla założeń fabrykanckich, poprzez wybrane przykłady obiektów wzniesionych i modernizowanych na początku XXI w., pozwala na sformułowanie szerszych wniosków dotyczących wzajemnego oddziaływania detalu historycznego na dzisiejsze formy i jego znaczeniową wartość dla kolejnych pokoleń.

Słowa kluczowe: detal, architektura, minimalizm, racjonalizm

Analysis of the detail substance of the form used by architects in the nineteenth century industrial cities and a link between the historical value of cultural heritage with the modern way to look at projects in these spaces typical assumptions manufacturers, through selected examples of buildings erected and modernized in the early twenty-first century, lends itself to a broader conclusions on the interaction of historical detail on today's form and its semantic value for future generations.

Keywords: detail, architecture, minimalism, rationalism

Czym jest detal dla współcześnie projektującego architekta? Trzeba odpowiedzieć na to retoryczne pytanie, nim określi się zależność struktury powstających dzieł i sposób artykulacji detalu rozumianego jako elementu przynależnego do myślenia o formie budynku. Detal architektoniczny czy może

* Olenderek Maciej, dr. inż. arch., Politechnika Łódzka, Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Instytut Architektury i Urbanistyki.

szerzej detalowanie elementów składowych dzieła; ujmując historycznie, proces ten można określić jako dodawany element zdobniczy do formy pierwotnej /idei/, budynku lub budowli w celu pokazania jej znaczeniowej roli, w ramach panującego stylu, funkcji pełnionej przez wznoszoną budowlę, lokalizacji, miejsca w strukturze społecznej inwestora, jego rangi czy znaczenia. Stopniowo staje się elementem niezbędnym w sposobie prezentacji i identyfikacji obiektu. Współcześnie czujemy potrzebę indywidualizowania form, wznoszonych według autorskich projektów, często odwołujemy się do tradycyjnych form artykulacji. Globalizacja we wszystkich dziedzinach życia także w architekturze bardzo szeroko rozumianej wpłynęła na potrzebę promowania form prostych, użytecznych i działających na widzów czyli nas wszystkich, poprzez materiał, nowinki technologiczne, mające dzięki swej budowie i elementom konstrukcyjnym zastąpić tradycyjnie rozumiany detal, choć tak naprawdę to te „powłoki”, są w dzisiejszych czasach detalem nakładanym na osnowę konstrukcji podstawowej. Rozważania w niniejszym artykule dotyczące ewolucji podejścia do detalu zamknięte są, jedynie w kontekście trzydziestoletniej pracy zawodowej autora, relacji detalu i formy w przedziale czasowym najlepiej znanym autorowi, tj. końca XIX, przełomu XX i XXI w. Jak dzisiaj rozumieć potrzebę użycia detalu, czy jest równie ważny i czy nadal jest potrzebny do identyfikacji dzieła i jego autora. „Aktualnie detal, kojarzony zazwyczaj z dekoracyjnym ornamentem, zaczyna nabierać nowego znaczenia. Jako wielokrotnie powtarzany element elewacji nadaje całej formie ostateczny kształt. Tak jak ułożone jedna na drugiej drewniane belki szwajcarskiego pawilonu Expo 2000 (Peter Zumthor) bądź ściany winnicy „Dominus” w Kalifornii (Herzog & de Meuron) usypane z kamienia podtrzymanego drucianą siatką. Wyraźnie widać, że współcześnie detal to nie tylko element zdobiaczy

fasadę, lecz niezbędna część tworząca całość i nadająca budynkowi ostateczną formę” [1]. Trzeba stwierdzić że aktualnie borykamy się jako twórcy ze zmniejszeniem znaczenia zawodu i częściowej deprecjacji jego rangi w kraju i na świecie, co prowadzi do szeregu realizacji na poziomie, który jeszcze w okresie międzywojennym uznano by co najwyżej za „budownictwo”. Ma na ten stan rzeczy brak przeciwstawiania się architektów sugestiom inwestorów. W rozważaniach nad modyfikacją podejścia do funkcji detalu bardzo istotne znaczenie miała rewolucja technologiczna, jaka dokonana się na przełomie XIX i XX w. Tak jak teren Polski pod zaborami związany był z wpływami niemiecko-austriacko-rosyjskiej kultury budowania, tak i Łodzi nie ominęły te wpływy. Zaowocowały one silnymi związkami ze stosowaniem form detali zapożyczonych bezpośrednio z Berlina czy Wiednia i przywozonymi w postaci gotowych form zdobniczych umieszczanych w dość dowolnych konfiguracjach na elewacjach kamienic. Współcześnie wydaje się rzeczą naturalną, intuicyjną próbą łączenia struktury historycznej ze współczesną w postaci zachowania rytmów i podziałów elewacji na drobniejsze formy dające szansę kreacji współczesnej w wyrazie wręcz awangardowej formy z detalem w postaci proporcji i podziałów. Aktualnie staje się dość popularna idea, mówiąca, że architektura musi, jak każdy inny produkt znaleźć klienta i sprzedawać się na rynku propozycji twórczych, jest to co prawda sytuacja znana i towarzysząca twórcy na przestrzeni całej historii, a forma uzyskująca popularność czy zaczynająca dominować na rynku globalnym jest wielokrotnie powielana, mniej lub bardziej udanie, podobnie jak przywożone i powielane detale na kamienicach w całej XIX w. Polsce. Oczywiście jest to zjawisko wymagające szerszego opracowania, autor ograniczył rozważania do okresu przełomu wieków i rewolucji w architekturze. Istotne pytanie, jakie musi postawić sobie architekt

1. Detal fryzu modernizowanego budynku z lat 60. w zespole budynków poprzemysłowych, XIX-wiecznych / Detail of the frieze of a modernized building from the 60s in a postindustrial building complex from the nineteenth century 2. Wejście boczne modernizowanego budynku z lat 60. w zespole budynków poprzemysłowych, XIX-wiecznych / Side entrance of a modernized building from the 60s in a postindustrial building complex, nineteenth century 3. Detal attyki zwieńczającej budynek biurowy zrealizowany w 2006 r. na Placu Wolności, głównym placu Łodzi / Detail of an office building attic, completed in 2006 on Freedom Square, the main square in Lodz 4. Zespół wejściowy budynku biurowego zrealizowanego w 2006 r. na Placu Wolności, głównym placu Łodzi / Office building entrance, completed in 2006 on Freedom Square, the main square in Lodz

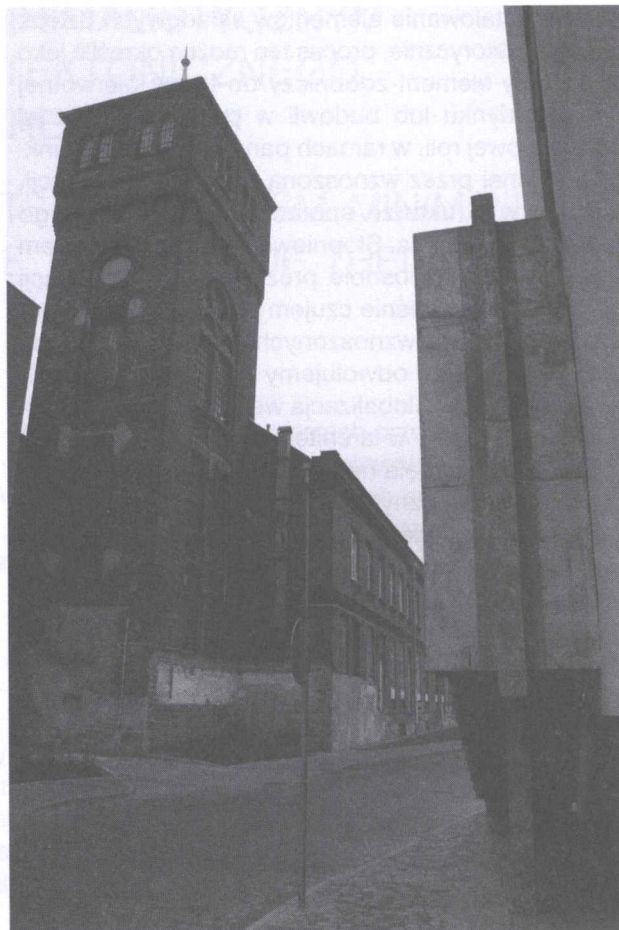
1

3

4

2

to dla kogo tworzymy, czy sposób artykulacji jest zrozumiały dla inwestora, czy jest to wynik pewnej gry prowadzonej pomiędzy nim i wynajętym uznanym twórcą – rzemieślnikiem. Na ile wykonywanie zawodu jest usługą dla inwestora, a na ile jest miejscem dla samodzielnej kreacji twórcy i czy tylko ci najlepiej się „sprzedający” mają prawo do prezentowania swej twórczości w dość bezkrytyczny sposób, czy ich realizacje dają szansę rzeczywistego swobodnego rozwoju myśli twórczej. Ten problem jest szczególnie istotny dla młodych architektów. Normy europejskie w zakresie problemu odtworzenia czy zachowania detalu dają wyraźną sugestię co do konieczności poprawienia jakości projektowanego detalu poprzez promocję lokalnych materiałów i elementów, aby wzmacniać zróżnicowanie kulturowe i podkreślać regionalność. Należy również podnieść trwałość projektowanych elementów detalu poprzez zastosowanie materiałów o wysokiej trwałości zarówno w fazie produkcji, transportu jak i użytkowaniu. Wielkie znaczenie przykładają się w tej polityce do zastosowania takich rozwiązań materiałowych, aby można było wtórnie ich użyć. Władze europejskie uważają, że należy dla dobra publicznego realizować materiałowo formy detali w taki sposób, by z jednej strony promować rozwiązania o najwyższej jakości architektury, z drugiej stosować materiały dające gwarancję wysokiej trwałości. Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione aspekty, wpływające na formę zastosowanego detalu, abstrahując od czysto kreacyjnych aspektów procesu tworzenia, jak indywidualność twórcy, rozważmy dwa przykłady działań twórczych w odmiennych środowiskach przestrzenno sytuacyjnych i ich wpływu na sposób posługiwania się detalem, traktowanym jako integralna przynależna jedynie do jednostkowego „produktu” pracy architekta – twórcy i jednocześnie inżyniera, realizującego parametrycznie określony kubaturowo obiekt, mający za zadanie realizować

konkretne zadania oprócz emocjonalnego oddziaływania na otoczenie, poprawnie określone bardzo szczegółowo funkcje. Pierwszy to realizacja w ramach Kampusu Politechniki Łódzkiej wśród obiektów architektury XIX wiecznej, zabudowy terenu fabryki włókienniczej, składającego się z urodziwych budynków wzniesionych w konstrukcji ceglanej z elementami technologicznymi w konstrukcji stalowej. Detal tych zabudowań realizowany zgodnie z panującymi tendencjami w architekturze obiektów przemysłowych przełomu XIX i XX wieku, wykreowany przy użyciu elementów ceglanych w postaci horyzontalnie biegnących gzymsów, i wertykalnie zaznaczonych ryzalitów i płycin, z rytmiką okien doświetlających hale produkcyjne. Wszystko utrzymane w kolorze naturalnym cegły z elementami wypełnień tynkarskich. Obiekt podlegający modernizacji to typowy dla schyłku lat 80. ubiegłego wieku przedstawiciel architektury wznoszonej w systemie ramki konstrukcyjnej nadającej rytmikę całej powierzchni elewacji. Silnie zaznaczona attyka, kryjąca urządzenia wentylacji mechanicznej. Zadanie postawione przy okazji remontu elewacji to zachowanie jej istotnych elementów detalowania całej struktury z zachowaniem elementów wyróżniających i charakterystycznych dla cech twórczości pierwotnego autora obiektu. Autor modernizacji postawił sobie za cel próbę nawiązania kolorystycznego do otoczenia dla wtopienia obiektu w strukturę istniejącą, zachowanie wartości pierwotnego założenia i myśli autora, jak i wydobycie poprzez delikatne podkreślenie elementów konstrukcji i detalowania struktury ściany dla podniesienia wartości pierwotnej idei architektonicznej, (wykonanej niedbale w latach 80.), poprzez zastosowanie materiałów wysokiej jakości i dokładnego wykonania. Dla podkreślenia technologicznego charakteru budynku zastosowano osłony części attykowej w postaci detalu w konstrukcji stalowych, bardzo technicznych w swym wyrazie

żaluzji firmy „Hunter Douglas”. Dało to możliwość zharmonizowania z całością, tego fragmentu budynku zrealizowanego w dość chaotycznej formie. Detal żaluzji scalił zarys budynku i podkreślił jego odmienne strefy funkcjonalne. Przyziemie przeprojektowano zamieniając ciężką w swej konstrukcji formę zadaszenia wejścia, zrealizowaną w wyjątkowo niedbały sposób; realizując formę stalowego zadaszenia nad wejściem głównym, nawiązującego do detali stalowych w budynkach sąsiednich, posługując się współcześnie kreowanym detalem charakterystycznym dla architektury neo modernistycznej, podkreślając krój budynku, a jednocześnie poprzez zastosowanie szlachetnych materiałów, dano możliwość uzyskania wartości należytej trwałości i stosowności dla miejsca i rangi obiektu o funkcji dydaktyczno – badawczej. Kolejny obiekt podlegający badaniu to zrealizowany w całości nowy obiekt biurowy w strefie o wyjątkowej wartości historycznej i dziedzictwa kulturowego miasta Łodzi. Omawiany budynek biurowy realizowany w pierwszych latach XXI wieku wypełnia lukę pozostałą po budynku kamienicy w najstarszej części rynku Miasta. Bezpośrednie sąsiedztwo z Ratuszem i Kościołem, budynkami, które flankują początek ulicy Piotrkowskiej. Ponadto lokalizacja w pierzei placu o rzucie oktagonu, wyjątkowego na skalę europejską, jednocześnie warunki postawione przez inwestora dotyczące wyjątkowego charakteru obiektu, wpłynęły na podjęcie przez autora decyzji wzniesienia budynku o cechach struktury nawiązującej do klasycznego układu kamienicy łódzkiej, dla podkreślenia ciągłości i jednocześnie szacunku do miejsca realizacji, zdecydowane odejście od ornamentyki XIX wiecznej na rzecz budowania struktury bardzo współczesnym tworzywem a mianowicie strukturą betonu

i szkła z zastosowaniem oszczędnego spokojnego w kroju, detalu, tak aby obiekt dobrze współgrał z historycznym założeniem i prezentował współczesne możliwości techniczne konstrukcji i detalu wyrostłego z modernistycznego puryzmu, zachowując proporcje dające poczucie harmonii. Forma, na użycie której zdecydował się autor, to delikatne podkreślenie pasów między piętrowych poprzez zastosowanie okładziny z blach tytanowo-cynkowych w zgaszonych, stonowanych kolorach, wraz z odpowiednią iluminacją i skierowany frontem do pomnika Kościuszki fragment centralnie umieszczonego nad bramą wykusza, podkreślającego rangę pierwszego piętra. Pozostałe detalowanie wynikało z konsekwentnie prowadzonej linii pochylonej w kierunku placu ściany kurtynowej z nanizanymi na nią drobnymi formami balkonów II i III kondygnacji. Całość układu elewacji podwójnej ściany kurtynowej okuto detalami uchwyty i elementów nośnych wykonanych w konstrukcji ze stali szlachetnej pokazując współczesne możliwości technologiczne. Indywidualny charakter detalu w obiekcie polega głównie na grze odbić, ich wielokrotności, przezroczowości struktury szklanej i grubej fakturze betonu łączonego z włóknem szklanym. Brak jest jakiegokolwiek natrętnej myśli stosowania tzw. „delikatnej” stylizacji dość często sugerowanej przez środowiska historyzujące. Przykład tych dwóch budynków zrealizowanych w odmiennych „klimatach” lokalizacyjnych przy zastosowaniu współcześnie pojmowanego detalu architektonicznego, kreowanego w postaci elementów budujących informację o strukturze całości i dzięki zastosowaniu typowego dla racjonalizmu ich charakteru, pokazuje, jak niezbędne jest stosowanie detalu dla indywidualizowania formy.

PRZYPISY

[1] N. Fokczyńska, *Wielka rola detalu w architekturze*, ARCHISTRONA, 2009 [www. ArchiStrona.pl](http://www.ArchiStrona.pl).

BIBLIOGRAFIA

Architecture . context . responsibility, red. Bonenberg A., Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Zeszyt 17, Poznań 2009.

Mączyński Z., *Elementy i detale architektoniczne w rozwoju historycznym*, reprint, Warszawa 2005.

Monestirol A., *Tryglif i metopa, dziewięć wykładów o architekturze*, Politechnika Krakowska, Kraków 2009.

Masły D., *Jakość budynków biurowych w świetle najnowszych metod oceny jakości środowiska zbudowanego*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2009.

Nowa urbanistyka – nowa jakość życia, Materiały III Kongresu Urbanistyki Polskiej, red.: Cichy – Pazder E., Markowski T., Urbanista, Warszawa 2009.

Papadakis A., *Klassische moderne architektur*, Paryż 1997.